

ANDREAS PANNONIUS.

— Fraknoi Vilmostól. —

I.

Az elmúlt esztendőben alkalmam volt Andreas Pannoniusnak a modenai Este-könyvtárban őrzött kéziratát áttanulmányozni és a Könyv-Szemle 1878 ik évi folyamának 140—144 lapjain részletesen megismertetni.

Két munkát foglal magában, melyeket a szerző Hercules ferrarai herczegnek ajánl. Az elsőnek nincs címe. Tartalma túlnyomó részben — 44 fejezet közül 39-ben — azon erényeket fejtegeti, melyeket a fejedelmeknek bírni szükséges.

A második munka »Libellus super discessu Domini Borsii ducis« címet visel, és Borso herczegnek (1473-ban bekövetkezett) kimúlta alkalmából, az emberi lélekről, a halálról, az üdvözültekről, kárhozottakról és a purgatoriumról közöl elmékedéseket, 24 fejezetben.

A szerző személye felől ezen kéziratból csak annyit tudunk meg, hogy a kartausi szerzet tagja és magyarországi származású volt.

De ez nem volt szellemének egyetlen terméke.

Montfaucon — a tudós francia benediktinus — »Bibliotheca Bibliothecarum« című munkájából — mely az európai nagy könyvtárak kéziratainak jegyzékét nyújtja, nyomára jöttünk, hogy a vatikáni könyvtár is őrzi Andreas Pannonius egy munkáját, mely a lajstromban ily cím alatt találtatik:

»De regiis virtutibus ad Mathiam Hungariae Regem.«

Minthogy a ferrarai kéziratnak lemásoltatását eszközöltem, oly czélból, hogy egykor közrebocsássam, azon alkalommal, mikor Dr. Abel Jenő, jeles philologusunk, Rómába utazott, fölkértem őt, hogy a Montfaucon által említett kéziratot kutassa föl és másoltassa le.

Ezen óhajtasomat néhány hónap előtt szives volt teljesíteni ; sőt hogy teljesen correct szöveget nyerjünk, a másolatnak az eredetivel való összehasonlítását is magára vállalá.

Előttem fekszik tehát most a teljes munka. Érintett czímét a könyvtár catalogusának szerkesztőitől vette. A szerző nem adott neki czímet.

Mátyás királyhoz intézett ajánló-levéllel kezdődik, melynek élén a szerző magát a Ferrara közelében fennálló szent Kristófról czímzett kartausi zárda vicariusának címezi, míg a munka végén, szintén Mátyás királyhoz intézett leveléből kitünik, hogy ugyanazon zárdában 1467. szeptember első napján fejezte be munkájának írását.

Ezen zársorokban, midőn Istent kéri, engedje, hogy az örök boldogság hazájában Mátyás királyt viszontláthassa, megjegyzi, hogy még a jelen életben is óhajtana vele találkozni, a kit mint csecsemőt Kolozsvárt látott, mikor megkereszteltetett. A miből tudjuk, hogy András atya egy ideig Erdélyben is élt.

Kiváló képzettségéről, az egyházi és profán tudományok terén, valamint arról, hogy a humanismus fuvalmai az ő szellemét is áthatották, munkái tanúskodnak.

Hogy Olaszországban tisztelt és ünnepelt férfiú volt, mutatja az, hogy Candianus Bolanus, velencei tudós patricius egyik munkáját (Libellus super principium genesis) 1466-ban Andrásunknak dedicálta.*

Áttérve Andreas Pannonius Rómában őrzött kézirati munkájára, ennek megírásánál azon czél lebegett előtte, hogy Mátyás királylyal azon erényeket ismertesse meg, melyeket a fejedelmeknek bírni kell, és őt azok elsajátítására, valamint az »utolsó dolgok«-ról való elmélkedésre buzdítsa.

Ezen föladat azonos vala azzal, melyet akkor tűzött ki magának, mikor több esztendővel később a ferrarai kéziratot szerkesztette. A Mátyás királyhoz intézett munkának 37 fejezete közül 20 oly tárgyakkal foglalkozik, melyek a Hercules herceghez intézett munkában is föl vannak dolgozva. De bár a későbbi dolgozatban fölhasználta az előbbinek eszméit, gondolatmenetét, gyakran változtatás nélkül átvette egyes részeit; a két munka

* A velencei szent Márk könyvtárban őriztetik.

összevágó fejezetei mind terjedelemre mind tartalomra jelentékeny különbségeket is mutatnak.

A vallási tartalom mellett a munka számos történelmi érdekű részletet tartalmaz.

Az előszóban hosszasan időz Hunyady János dicső tulajdonainak és nagy tetteinek ismertetésénél. Többi között megemlíti, hogy nándorfehérvári diadalát és rövid idő múlva bekövetkező halálát egy kartauzi szerzetes * előre megjövendelte. Azután áttér Mátyás király jellemzésére.

A XXIV. fejezet után, mely az igazságosság erényét dicsőíti, két fejezet jő, melyek a megelőzők- és következőkkel semmi összefüggésben nincsenek. Ezekben Vitéz János esztergomi érseket és Várdai István** kalocsai érseket magasztalja.

A munka végén ismét több magyar főpapról szól. Az első Benedek boszniai püspök, kit mint jeles szónokot mutat be. »Hic enim et egregiam quandam ac preclaram indolem ad dicendum habet. Quippe qui non solum morum claritate, verum etiam quodam motu ornatissimo corporis et ipso habitu atque forma ac doctrina preclarum se semper demonstravit. Tantus est enim verborum eius cursus et sic euolat oratio, ut vis eius fere omnium excitare posset spiritum . . .«

Hasonlóképen a pécsi püspök, Janus Pannonius, ékesszólásáról is magasztaló kifejezésekkel szól. »Eius namque eloquentia non solum latine, verum etiam grece admirabilis, et quasi physionomii de eius ore sapientia egreditur. Vox enim eius dulcis et sonora, et quasi organum diuersarum melodiarum. . . .«

Nicolaus Niotoldi (hihetőleg Nújtódi Miklós) knini püspöknek pedig sokoldalú tudományosságát emeli ki.

Továbbá föl hívja Mátyás király figyelmét három főrangú ifjura, kik Ferrarában tanulnak: Ezek Vingárti László a király rokona, Palóczy Zsigmond és Perényi Miklós,

* Figyelemre méltó a megjegyzés, a mit e helyen tesz: »sacri ordinis kartausiensis . . . lingua vulgari pannonicorum nemabarath vocitatus.

** »Stephanus de Kysvargia« írja nevét a kartauzi szerzetes.

kik »operosissime atque excellentissime tam grecis quam latinis litteris operam dant.«

Végül »Magistrum Marchum clarum Philosophum« ajánlja a király kegyeibe. Ez által küldi néki jelen munkáját is.

Ezen adat a Mátyás király udvarában egybegyűlt tudósok körének egy eddig ismeretlen tagját mutatja be. Sajnos, hogy semmit sem tudunk róla. Az irodalomtörténeti munkákban névével sem találkozunk.

II.

Hátra van még a kézirat bibliographiai leírása.

A XV. századbéli kártya-kézirat 107 levélből áll, melyeknek magassága 21, szélessége 14 centim. Mindenik oldal 25 sort tartalmaz. A fejezetek címei vörös téntával vannak írva.

Minden fejezet élénk színű, díszes initialissal kezdődik. A 60b levélen az A kezdőbetű a többinél nagyobb, lapszéldiszítványokkal van körülvéve, és belsejében miniature-kép van, mely arany trónon ülő, zöld tógába s vörös tunicába öltözött Justitiát ábrázol, szokott jelvényeivel: a kivont karddal és a mérleggel.

Fényesen van kiállítva a címlap, melynek mind a négy oldalát ékes lapszéldiszítványok, sokszínű virágok és levelek, futják körül. A jobboldali lapszálen két medaillon látható. A felsőben zöld ruhába öltöztetett angyal kezében koronát tart. Az alsóban szelid, nemes arcú kartauzi szerzetes áll, kezében vörös bőrbe kötött könyvet tartva; ez nem lehet más, mint a könyv szerzője, kinek így hihetőleg hű arczképét is birjuk.

Az alsó lapszél közepére, a szokásos koszorú által környezve, a címerpajzs van elhelyezve, melyet bibornoki kalap főd. A címér felső arany mezejében fekete sas, az alsó kék mezőben arany sugarakkal körülvett arcz van helyezve; talán a nap. Kinek czimere ez, nem tudjuk meghatározni.

A dedicatio első S betűjének belseje karszékből ülő királyi alakot tüntet föl: ruhája vörös, arany csillagokkal behintve, harisnyái ibolyaszínűek, fekete czipői arannyal vannak szegélyezve; jobbjában kormánypálczát tart. Ezen alak kétségkívül Mátyás királyt akarja jelképezni, de a miniator egészen képzelete szerint, olasz fejedelmi alakot festett.

Miként a miniaturek, úgy az írás is olasz kéz műve. Alig szenved kétséget, hogy a kézirat Ferrarában készült. Azonban vajjon ez az a példány, melyet a szerző Mátyásnak küldött? és ha igen, mikép jutott azon bibornoknak, kinek czimerét viseli, birtokába? oly kérdések, melyekre nem válaszolhatunk.

Végül adjuk a kézirat egyes fejezeteinek czimeit.

Az 1a levélen kezdődik a dedicatio: »Serenissimo Principi Domino Domino Mathie Hungarie, Dalmachie, Croachie Regi Supremo, Frater Andreas Pannonius sacri ordinis Kartusiensis monachus vicariusque Monasterii Beati Christofori iuxta Ferrariam eiusdem ordinis, salutem semper optat, et post hanc vallem lacrimarum eternam felicitatem in celestibus.«

(I.) 6a levél. Quales virtutes reges habere debeant. Et quod prima virtus regum sit fides. (A ferrarai kéziratban az V—IX. fejezetek szintén a hitről szólnak; de tartalmuk eltérő.)

(II.) 15a l. De infidelitate.

(III.) 19a l. De secunda virtute theologica que est spes.

(Tartalma nagy részben azonos a f. k. X. fejezetével.)

(IV.) 21b l. Sequitur de tertia virtute theologica que est caritas.

(Lényegileg azonos a f. k. XI. fejezetével.)

(V.) 25a l. Sequitur de quatuor virtutibus cardinalibus.

(A f. k. megfelelő XII. fejezete eltérő és sokkal bővebb.)

(VI.) 25b l. De prudentia.

(VII.) 27a l. De temperentia.

(Részben egyez a f. k. XIV. fejezetével.)

(VIII.) 29b l. De ebrietate.

(Részben egyez a f. k. XV. fejezetével. A r. k. bővebb.)

(IX.) 32b l. De luxuria.

(Részben egyez a f. k. XVI. fejezetével.)

(X.) 34a l. De uxore.

(Részben egyez a f. k. XVII. fejezetével.)

(XI.) 34b l. De castitate.

(Részben egyez a f. k. XVIII. fejezetével. Ez sokkal bővebb.)

(XII.) 35b l. De laudibus Borsii ducis

(XIII.) 36a l. De liberalitate.

(Részben egyez a f. k. XIX. fejezetével.)

(XIV.) 37b l. De veritate.

(Úgy szólván teljesen egyez a f. k. XX. fejezetével.)

(XV.) 38a l. De fortitudine.

(Részben egyez a f. k. XXI. XXII. fejezeteivel.)

(XVI.) 40b l. De bellis.

(XVII.) 50a l. Quare Christiani traduntur in manus paganorum.

(Részben megegyez a f. k. XXXI. fejezetével.)

(XVIII.) 55a l. De dotibus summi ducis bellorum.

(Részben megegyez a f. k. XXIV. fejezetével.)

(XIX.) 56b l. De magnanimitate que pertinet maxime ad Regem et ad summum ducem bellorum. Et est pars fortitudinis.

(Részben megegyez a f. k. XXV. fejezetével.)

(XX.) 57b l. De mansuetudine et clementia.

(Részben megegyez a f. k. XXVI. fejezetével.)

(XXI.) 60b l. De iustitia de qua in quarto loco sue Maiestati dicere promisi.

(Részben megegyez a f. k. XXXVII. fejezetével.)

(XXII.) 65b l. De rapina.

(Részben megegyez a f. k. XIV. fejezetével.)

(XXIII.) 67b l. De Iudiciis.

(Részben megegyez a f. k. XV. fejezetével.)

(XXIV.) 69b l. Brevis epilogus de virtute iustitie.

(XXV.) 71a l. De veris laudibus Reverendissimi domini domini Johannis Archiepiscopi Strigoniensis.

(XXVI.) 71b l. De veris laudibus Reverendissimi domini domini Stephani de Kysvaradgia Archiepiscopi Colocensis.

(XXVII.) 71b l. De pace.

(Részben megegyez a f. k. XLII. fejezetével.)

(XXVIII.) 73b l. De meditatione Regis.

(XXIX.) 75b l. De meditatione mortis.

(XXX.) 82a l. De iudicio novissimo.

(XXXI.) 85a l. De adventu Antichristi.

(XXXII.) De igne, que praeceget iudicium.

(XXXIII.) 91a l. De Resurrectione generali.

(XXXIV.) 92b l. De adventu Christi ad iudicium.

(XXXV.) 95b l. De inferno et de dampnatis et penis eorum.

(XXXVI.) 98b l. De renovatione mundi.

(XXXVIII.) 100a l. De beatitudine Sanctorum.